

Summary

In this research we consider Lviv like spacious and continued accent in prose writers of literary group “dvanadtsatka”. Method of making this overtext is space, street is structural substance of Lviv, through a prism demonstration which bohtmian “dvanadtsatka” created quality new and concurrently architectonical structurally entire ideology of Lviv as topos.

Keywords: text, overtext, space, exchangeable, city, topos.

УДК 821.161.2К

Сподарець М.П.,
кандидат філологічних наук,
Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

ОБРАЗ ХАРКОВА В РОМАНІ О. КОПИЛЕНКА “ВИЗВОЛЕННЯ” І ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ УРБАНІСТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ

Роман “Визволення” з’явився в переламні і трагічні часи, коли відбувалися докорінні зміни як в долі країни й людей, так і вирішальні зсуви в парадигмі культури й світосприйняття. Час та умови спонукали письменника до пошуку сутності сучасного світу та людського існування. У цьому творі О. Копиленка відбилися ті настрої, що концептуально окреслювали ідеологічні й естетичні дискусії української літератури 1920-х років.

З’явившись 1929 року на сторінках дев’ятого і десятого номерів журналу “Літературний ярмарок” і надрукований наступного року окремою книгою, роман О. Копиленка “Визволення” одразу здобув негативну оцінку від офіційної марксо-ленінської критики і на тривалий час був вилучений як з творчого доробку письменника, так і з українського літературного процесу. 1930 року в журналі “Критика” тодішній головний редактор Г. Овчаров, виходячи з офіційних догматів, детально проаналізував проблематику, провідні сюжетні лінії та образи твору і зробив невтішний для автора висновок: “О. Копиленко мусить усвідомити, що його романові властиві великі ідеологічні й художні хиби, і зробити відповідні висновки. При чому ми хотіли б зосередити особливу увагу на хибності ідеологічних настанов роману (як вони об’єктивно виступають), на хибності саме трактувань в ідеологічному пляні основних постатей і ситуацій роману, бо саме це на сьогодні є найвужчим місцем у творчості Копиленка” [5, 87].

Ф. Якубовський, намагаючись визначити “соціологічний еквівалент Копиленкового стилю”, схарактеризував роман “Визволення” як “бульварну літературу” [14, 112], поставивши цей твір в один ряд із творами “Дівчина з ведмедиком” В. Домонтовича та “Донна Анна” Г. Брасюка”. Також негативними були оцінки твору Л. Підгайним, який вважав, що концепція роману “Визволення” зводиться до “апології прав громадянства для буржуазної жінки в радянських умовах” [9, 128], а самому авторові закинув “вороже наклепництво на радянську дійсність” [8, 91]. Довгий час роман “Визволення” не був об’єктом аналізу для

істориків літератури. Винятком стала праця З. Голубевої “Український радянський роман 20-х років”, в якій цей твір було схарактеризовано як продовження традицій В. Підмогильного: “У висвітленні таких проблем, як місто і село, нова інтелігенція О. Копиленко йде від того, що було вже зроблено В. Підмогильним” [2, 104].

На жаль, й у сучасному літературознавстві романі “Визволення” також не став об’єктом активного дослідження. Із праць останніх років можна назвати розділ В. Мельника про творчість О. Копиленка в підручнику “Українська література ХХ століття” [4] та статтю О. Пашник, в якій проаналізовано роль культурно-історичних універсалій у творчості письменника, зокрема в романі “Визволення”: “...у структурі сюжету, на персонажному рівні у творчості О. Копиленка фіксуємо мортальний інваріант, що може свідчити про підсвідомо антитетичну оцінку нової реальності. Серед культурно-історичних універсалій базове місце посідає відображення трансформації інваріанту “дім”, пов’язаної з переорієнтацією індивідуально-особистісного простору на зовнішній, “масовий”, колективний, а також із активним функціонуванням цивілізаційних реалій. Це зумовлює й зменшення активності ментальних структур, зокрема, універсалії степу” [7, 64]. Отже, роман О. Копиленка “Визволення” після негативних оцінок в критиці 1920-х років так і не отримав належного поцінування й аналізу в сучасному літературознавстві. Тема міста взагалі не порушувалася дослідниками. Тому метою нашої статті буде аналіз образу Харкова та розкриття особливостей формування української урбаністичної свідомості, що відбулося на сторінках твору.

Пройшовши за відносно короткий термін складну життєву та світоглядну еволюцію від козака кінного полку ім. Костя Гордієнка армії УНР, участі в літературній організації “Плуг”, О. Копиленко з середини 1920-х років перейнявся ідеями М. Хвильового та його кола, почавши активно реалізовувати їх в художній творчості. Вершинним досягненням цього періоду, а на думку багатьох критиків, і всієї творчості митця [4, 212], став роман “Визволення”, в якому знайшли втілення провідні ідеї й тенденції доби. М. Хвильовий і його однодумці наприкінці 1920-х – початку 1930-х рр., не виступаючи відверто проти політики комуністичного керівництва, намагалися використати її для пришвидшеної модернізації українського суспільства, руйнування застарілих, на їхній погляд, традицій задля формування української нації на нових засадах, в центрі чого мало бути “створення” нової людини, нового українця.

Одним із важливих завдань доби українські митці того періоду бачили опанування міста як осередку культури, що генерує духовно-інформаційні цінності в модерну епоху. “Завоювати місто”, означало сформувати урбаністичну свідомість української людини, зламати селянські стереотипи, опанувавши цивілізаційні досягнення людства.

Хоча сам О. Копиленко народився і виріс в повітовому містечку Костянтинограді, що тоді входив до складу Полтавської губернії (нині – місто Красноград Харківської області), але вже з 1920 року він оселяється у Харкові, вчиться на біологічному факультеті колишнього Харківського університету. З цього

часу О. Копиленко стає не просто постійним міським мешканцем, а столичним, переїхавши в середині 1930-х рр., разом із переносом столиці УРСР, до Києва. Таким чином формування урбаністичної свідомості колишнього селянина в умовах міста було тим шляхом, який довелося пройти самому авторові, що і знайшло своє відображення в романі “Визволення”.

Останнім часом проблема урбанізму в творчості українських письменників починає доволі активно досліджуватися вітчизняним літературознавством [11; 12]. Як проникливо зазначила Я. Цимбал, “хоча сам термін “урбанізм” походить від латинського “urbus”, тобто місто, нині він охоплює значно ширшу проблематику. В українському літературознавстві не існує хоча б якоїсь більш-менш задовільної дефініції для цього терміна, і зазвичай дослідники, судомно намацуючи ґрунт під ногами, цитують декілька речень із Соломії Павличко” [13, 27]. Ось що власне писала з цього приводу сама С. Павличко: “У європейських літературах урбанізм, як відомо, асоціюється з модернізмом. В українській, де перетворення сільської культури в міську ніколи остаточно не завершилося, ставлення до міста стало лакмусом позиції митця, а дискурс міста позначений глибоким і болісним конфліктом.

Адже, зрозуміло, місто не є простою темою, топосом чи типом пейзажу. Місто є типом певного типу свідомості як автора, так і його героя. Ця свідомість достатньо рафінована, вона вихована бібліотекою, а не природою, вона пізнала філософські сумніви, розчарування й біль самотності, алієнацію, внутрішню дисгармонію” [6, 206].

Провідне місце в романі “Визволення” посідає образ Харкова 1920-х років, який є не лише пейзажем і тлом, на якому розгортаються сюжетні події, але й тим чинником, котрий суттєво впливає на долю персонажів. Перед письменником стояло завдання показати сучасну йому людину, яка прагне знайти себе і сенс свого існування в часи зламу культурних парадигм. О. Копиленко спробував цю проблему розв'язати в просторі міської культури. Тому впливовими хронотопами твору стають місто, вулиця і будинок (квартира). На сторінках твору детально відбито топографію столичного міста.

Експозиція роману розпочинається з опису шляху головного персонажа, студента Харківського технологічного інституту (нині – Національний технічний університет “ХПІ”) Сави Гарагата, який зимового вечора повертається з навчання до своєї квартири в одному з будинків на Москалівці. Проминувши вул. Пушкінську, він на вул. Карла Лібкнехта (Сумській) випадково бачить батька Петра Гамалію та зустрічається із його братом, колишнім петлюрівцем, Антоном. Сава і Антон, перетнувши площу Рози Люксембург (кол. Павлівську), заходять до пивної, де під час розмови з'ясовуються особливості складних стосунків у цій родині та політичні погляди персонажів.

Батько Сави, Петро Гамалія, будучи комуністом, після громадянської війни став керівником тресту сільськогосподарського машинобудування, кинув дружину Уляну із трьома дітьми в невеличкому провінційному містечку і живе тепер у столичному Харкові на вулиці Технологічній (нині – Фрунзе), одружившись із молодою жінкою з інтелігентської родини Мар'яною Сулимою. Сава, змінивши

прізвище з Гамалії на материні Гарагат, приїхав вчитися до Харкова і дав собі слово не зустрічатися з батьком і не просити у нього допомоги, а самостійно здобути собі місце в житті, захоплюючись різноманітними інженерними винаходами. Антін Гамалія, ще з дореволюційних часів присвятивши себе Україні, під час громадянської війни потрапив у полон до більшовиків. Його мали розстріляти, але заступництво Петра, котрий був тоді головою ревтрибуналу, врятувало йому життя. Відсидівши у в'язниці, Антін повернувся до Харкова, де тепер змушений тинятися серед злодіїв та жебраків по нічліжках біля Благовіщенського базару, ненавидить комуністичну владу і постійно критикує (до речі, доволі слушно, як на сучасний погляд) її недоліки.

Також на сторінках роману, окрім вищезгаданих центральних вулиць, події відбуваються на Холодній горі [3, 46], залізничному вокзалі [3, 47], клінічному містечку в районі вулиці Шпитальної (нині – Г. Данилевського) [3, 136–137], на заводі “Плуг і коса” (мова йде про завод “Серп і молот”) [3, 160–164]. У тексті згадуються Театральний майдан [3, 62], і майдан Тевелєва (нині – Конституції) [3, 62], вулиці Черноглазівська (нині – маршала Бажанова) [3, 62], Свердлова (нині – Полтавський Шлях) [3, 101], Ветеринарна (нині – Іванова) [3, 141] та ін. Змальовуючи харківський міський простір, О. Копиленко включає до тексту роману місцеві анекдоти, на зразок іронічної “загадки”: “Чому в Харкові посварилися О. Пушкін і М. Гоголь?” “На театральному майдані, де спинами один до одного, на різних кінцях, мов вороги, стоять на постаментах Гоголь і Пушкін і спостерігають вдень дітей, а вночі закоханих робітниць...” [3, 103].

Антін під час діалогу із Савою висловлює слушну думку з приводу тотального і беззмістовного перейменування вулиць і площ комуністичною владою: “З більярдної вийшов і на тому майдані, як його звать, що біля собору... Тевелєва... Слухай, хто цей Тевелєв?

– Не знаю, якийся комуніст, що загинув у боях.

– Скільки не питаю, ніхто не знає. Назвали б майдан іменем невідомого комуніста. Зрозуміліше було б...” [3, 92].

Справа в тому, що центральний Миколаївський майдан Харкова в січні 1919 року перейменували на честь члена обласного комітету т.зв. “Донецько-Криворізької республіки” Мойсея Соломоновича Тевелєва, який був убитий 1918 р. під час правління гетьмана Скоропадського. Пізніше цей майдан було знову перейменовано на “Радянської України”, а нині це – “Майдан Конституції”.

Також колишню вулицю Катеринославську (нині – Полтавський Шлях), перейменовану після революції на честь Я.М. Свердлова, автор у тексті називає то офіційно “вулицею Свердлова” [3, 41, 101], то іменує її “Свердловською вулицею” [3, 104], що, за моделлю “Катеринославської”, імовірно, відповідало тодішній назві в устах харків'ян.

Цікавими видаються міркування Мар'яни в Університетському саду (нині – сад Шевченка) щодо пам'ятника В.Н. Каразіну, який на той час розташовувався на тому місці, де нині знаходиться пам'ятник Т.Г. Шевченку. “Мар'яна повернула в

садок, пройшла повз пам'ятник – величезний монумент, на якому стоїть постать царського урядовця, ліберального поміщика Каразіна. Він свариться пальцем харківському обивателеві, що поставив цього пам'ятника за відкриття університету. Мар'яна подумала: “Благодітелю поставили пам'ятника! Як же, допомагав робити Харків істинно руським містом. Дарував від щедрот своїх і напевне збудував ще й церкву й в'язницю. Усі дідичі доброзичливі такими спорудами ошчаслилювали не одно місто України. За це вдячне населення ставить їм пам'ятники, бо треба ж комусь поставити. Можна спорудити монумент і камер-юнкерові двора Миколи Першого Пушкінові, і землячкові Миколі Гоголю, за те, що став перевертнем і вмів дотепно глузувати з малоросів”.

Не лише зараз, під поганий настрій, завжди опецькувата постать Каразіна навівала Мар'яні безрадісних думок. Їй здавалося, що цей пам'ятник псував увесь садок Університетський, і дивувалася, що не знайшлося розумної людини, яка б скинула опудало” [3, 178].

Швидше за все, подібні міркування відбивають авторський радикалізм, породжений у колі молодих українських “націонал-комуністів”, оскільки важко їх уявити в устах дочки гімназійного вчителя, тим більше, назвати втіленого в бронзі Каразіна “опецькуватою постаттю”.

Прагнучи всебічно змалювати життя столичного Харкова, О. Копиленко значну увагу приділяє прихованому способу життя й побуту кримінальних і напівкримінальних верств населення, що селилися в певних районах міста. Так, у романі згадуються: “дівчата, що під ліхтарями вулиці Свердлова чекають заробітку, продаючи власне тіло” [3, 41], “хулігани з Москалівки або Ващенківської левади” [3, 70]. Детально передає автор побут нічліжок, де доводиться мешкати Антону: “Подібних брудних і обшарпаних кімнат для ночівлі багато розкидано по Харкову. І в центрі – на Конторській [нині – вул. Червоножовтнева – М.С.], викривленій і нудній вулиці. На Банному провулку [нині не існує – М.С.], що має таку гучну славу і носить її поважно, мов весільну квітку. Біля вокзалу – де приїжджі люди попадають в пастки злодіїв. На Кінному майдані, на Панасівці, на Клочківській – біля базарів. Тут особливо, на угноєнні торговельної метушні, виростають отрутні місця, де шукають собі пристановища і загибелі злодії, авантюристи, невдахи. Випадкові нічні нічліжники після першої ночі тікають, коли мають змогу тікати. З їхніх вуст і летить потім задушлива слава про столичні околиці” [3, 57].

У такий спосіб у романі “Визволення” відбувається міфологізація міського простору, коли конкретні топографічні реалії наповнюються змістом, перетворюючись на текст.

Не оминув О. Копиленко й специфіки харківського “патріотизму”, своєрідність котрого полягає у відсутності велеречивої патетики та безпідставної похвальби. Любов харків'ян до рідного міста є глибокою прихованою, майже інтимною, і поєднується зі справедливою критикою його недоліків, усвідомлюючи, що переваги Харкова і так видно неозброєним оком. “Харків приймав новий для Сави вигляд. Це була перша весна Савина в столиці. Хлопець не знав, що ця пора року для

харків'ян майже не існує. Весна сюди приходиться на якийсь тиждень чи півтора, а потім враз робиться спека, починає докучати пилюга, і нагріті сонцем вулиці робляться непривітні, чужі і навіть огидні. Ще раніше дивувався Сава, що люди в столиці живуть ніби тимчасово, ніби в готелі, звідки намагаються обов'язково вирватись і кудись тікати. Принаймні всі про це говорять. І ще дивувався Сава – кожне місто, навіть Кобеляки чи Умань, не кажучи вже про Київ або Одесу, кожне місто має своїх патріотів, які попри всі невдачі й логіку, вміють безглуздо любити своє рідне місто. Людина, яка живе в Умані, буде похвалитися історією, Гонтою й Залізником, Софіївським парком. Одесити теж знаходять похвалу своєму містові, називаючи його українським Парижем. Ну, про киян нема чого й говорити. Мешканець другої столиці, почавши говорити про Наддніпрянську батьківщину, стає враз красномовним і натхненним. Здивувало Саву, що Харків не має ні своїх патріотів, ні захисників. Люди, що живуть тут по двадцять років. Самі єхидно глузують із харківських річок, із трамвая, із порохні і неможливої соші” [3, 142].

У композиції роману важливе місце посідають міські пейзажі. Твір розпочинається описом харківського вечора, коли “лютувала остання передвесняна завірюха”: “Зі снігової імли дзвонили захлинаючись трамваї, ніби з далекої далини або з-під землі. Потім несподівано зовсім поруч виринав вагон і хутко провалювався в хугу. <...> Десь угорі ліхтарі сліпли і раптом знов ловили промінням провалля темряви, коли вітер давав хвилину відпочинку. Дзвеніли вивіски, нагадуючи далекий заблуканий набат” [3, 13]. А завершується роман весняним пейзажем: “У вулицях переливався натоп, забризканий сонцем, по-весняному гомінкий і розмаїтий. Об тротуари човгали підошви, мов морська вода шелестіла біля берега об камінці. Квітневе сонце стояло над Харковом велике і таке принадно близьке. Стояло на сторожі, чатувало весну, виганяло людей із нудних клітин-кімнат. <...> Місто здавалося поновленим, навіть не дратували калюжі, бо в них відбивалася глибока блакить” [3, 177].

Як бачимо, в романі “Визволення” присутні майже усі стандартні топоси, до яких, за влучним спостереженням Я. Цимбал, звертався чи не кожний митець, описуючи місто: “Тож до трамвая та ліхтарів додамо ще кав'ярню, ресторан, театр і кінотеатр, ілюзіон, кабаре, автомобілі, вулиці, вітрини, тротуар, міський сад, парк, алеї, панель, повію – і матимемо повноцінний міський простір” [13, 28]. Правда, в О. Копиленка ще присутні пивна і більярдна [3, 148–154], перукарня [3, 61], аеродром [3, 190], інститутська аудиторія, трест і завод, морг [3, 136–137], “мастодонти-автобуси” [3, 61] та інші реалії, котрі яскраво увиразнюють картину харківського “міського простору”. Оскільки сюжетні події в романі “Визволення” є доволі сконденсованими (Твір розпочинається наприкінці зими і завершується в квітні.), то на його сторінках не знайшлося місця сумнозвісній позаісторичній харківській пилюці, яку так романтично оспівав В. Свідзінський у поезії “Загудів трамвай – і зник поволі...”: “Я один в провулку мовчазному./ Стрягнуть ноги у глибокий порох;/ Не почує ані друг, ні ворог,/ Як я наближаюся додому” [10, 271].

У міському просторі роману “Визволення” можна простежити кілька виразних

семантичних опозицій. Передусім це протиставлення Києва та Харкова, яке певним чином зумовлює групування персонажів. Так, вихідцями з Києва є Мар'яна Сулима та інженер Маковецький, до Києва тяжіє й Антін Гамалія. Опозиція “Київ / Харків” у тексті набуває оціночних конотацій “український / російський”, “традиційний / модерний”. Ось як, наприклад, Антін висловлює подібні думки: “Лаяв Харків, нарікав на столицю, на це колишне купецьке місто, місто міщанських традицій і дореволюційного крамаря. Нехай спробують більшовики вивітрити із своєї традиції дореволюційного обивателя! А історія Харкова? Це історія руського урядовця і купця. Яке місце займає Харків у великій, славіній історії України? Київ, Переяслав, Гадяч, Батурин – тут жили князі, гетьмани, кожен камінь промовляє до серця своїм минулим” [3, 18]. На це Сава відповідає цілком в дусі тогочасних українських ілюзій: “Ви, дядьку, не тими очима дивитесь. Справа не в тому, чи Київ, чи Харків. Вам традицій треба? Історичних камінців? Поживете, почекаєте – і з Харкова зробимо справжню столицю. З'являться і традиції, і люди. Але замість камінців буде бетон і сталь, а замість гетьманів – робоча міць” [3, 19].

О. Копиленко неодноразово підкреслює провінційність Києва, протиставляючи його активно-діловому, індустріальному Харкову. Так, Мар'яна, повернувшись до батьківської домівки, відчуває себе дуже незатишно: “Дедалі Київ губив свою привабливість. Щодня зростало якесь незадоволення до людей і до себе, гнітили невіршені справи, тягло до Харкова” [3, 108–109]. “Це було одного такого звичайного дня, коли Мар'яна повертала додому, на свою тиху вулицю з Хрещатика. <...> Ця частина Києва була схожа на маленьке провінціальне місто наших українських закутків” [3, 109].

Також у романі “Визволення” можна виділити опозицію “верх / низ” як підкреслення соціального статусу персонажів, яка тлумачиться О. Копиленком у річищі вже наявної традиції (наприклад, “Патетична соната” М. Куліша). Сава Гарагат мешкає у напівпідвальній кімнаті триповерхового будинку. Його сусідкою є Прися, а на другому поверсі живе інженер Маковецький. Так само на одному з верхніх поверхів (у тексті не уточнюється) має квартиру з кількох кімнат Петро Гамалія.

Також важливу роль відіграє район проживання. У тексті протиставляється центральна, так звана “нагірна”, частина Харкова (вулиці Технологічна, Карла Лібкнехта, Пушкінська, Університетський сад, Технологічний інститут тощо), тодішнім околицям Москалівці, Журавлівці, Благбазу, які розташовані в низинних, зарічних частинах міста де змушені мешкати соціально невлаштовані персонажі.

Таке протиставлення виразно простежується в міркуваннях Сави під час його прогулянки біля інституту в Технологічному саду. “Спинився сава аж біля кручі, що падає на Журавлівку. Під ногами розсипалися ліворуч струпами журавлівські обивательські будиночки. Між ними стирчала церква, похитуючи в вечірньому повітрі своєю гострою банею. Тут міцно засів славетний харківський обиватель. Той самий, що вп'явся такими хатками в землю й на Москалівці. Будиночки ці незвичних кольорів, присадкуваті й старі або новесенькі – аж блищать. У них виховалося й виростало кілька поколінь расового, тупого обивателя. Будинки міцно

стоять, твердими зубами фундаменту важко вчепилися в провулочки, мов обиватель сів на землю своїм славетним задом. Будиночки покручених провулків вищерблено похнюпилися від теперішнього життя. Від нього ховаються за віконницями й вікнами, заставленими дешевими квітами. Там, за тими стінами, життя схоже на стоячу калюжу зеленої води, а з дна її підіймаються пухирі смердючих газів, що надувають прозору плівку на поверхні і потім лопаються, отруюючи повітря” [3, 143].

У цьому уривку бачимо неприйняття молодим персонажем справжніх міських цінностей, якщо вони не відповідають його ідеологічним настановам. Тому тут виникають й проблеми із формуванням української урбаністичної свідомості. Не всім персонажам роману вдалося знайти себе у місті. Показовою є доля сільської дівчини Прісі, яка по приїзді до Харкова змушена була стати повією, а всі її спроби розірвати із цим закінчилися трагічно. Вона наклала на себе руки, кинувшись під трамвай. Так само Уляна, вирішивши провідати чоловіка в чужому й незрозумілому їй місті, потрапляє під трамвай.

В урбаністичній культурі, як відомо, постають відмінні від традиціоналістської форми взаємин між індивідами, що ґрунтуються не на підставах родової спільноти чи сусідства, а на основі ідейно-інформаційної єдності.

Але в романі “Визволення” ми можемо спостерігати, що більшість головних персонажів є родичами або сусідами, які групуються навколо головного героя Сави Гарагата. Це – Петро Гамалія, мати Уляна, дядько Антін, брат Федір. Цікавими є стосунки між Савою і Мар'яною, які, випадково зустрівшись на вечірці, не підозрюють про те, що також, є родичами. З'ясування цього і є одним із сюжетних рушіїв твору. Земляками Сави (тобто колишніми сусідами) є Тарас і бригадир Вавило Топчій, його сусідами в Харкові стають Пріся та інженер Маковецький. Єдиним персонажем, з яким контактує Сава на засадах ідейно-інформаційної близькості, виступає Надійка. Тому лише Надійку (та, до певної міри, Мар'яну) можна назвати стовідсотковими носіями української урбаністичної свідомості у творі.

У зв'язку із цим можна зробити припущення, яке ще потребує подальшого дослідження, що у романі більше художнє навантаження несуть саме персонажі другого плану (Надійка, Тарас, Василь, Пріся, Уляна, інженер Гайдерн), які суттєво урізноманітнюють та увиразнюють картину дійсності, ніж головні герої, що зазвичай висловлюють стандартні для того часу думки.

О. Копиленкові в романі “Визволення” вдалося створити доволі повноцінний український урбаністичний твір, в якому провідне місце відведено безпосередньо Харкову. В образах провідних персонажів роману відбиваються ключові тенденції й суперечності доби, пов'язані з формуванням української урбаністичної свідомості. Одним із надзавдань письменника (ідеєю твору) в романі “Визволення”, на нашу думку, було показати і ствердити Харків як українське місто, перетворити харківський міський простір на харківський текст, конкретні адреси персонажів на міські топоси і запропонувати семантичний код для прочитання Харкова як українського тексту. Отже, письменник продовжив ту традицію, яку започаткував ще

Г. Квітка, а в сучасному українському літературному процесі знаковим став роман С. Жадана “Депеш Мод”.

Література

1. Бондар-Терещенко І. Де його обличчя, або “Слобідська” ментальність як історико-літературний феномен [Електронний ресурс] / Ігор Бондар-Терещенко // Літакцент – світ сучасної літератури. – Режим доступу до журн.: <http://litakcent.com/2009/03/06/de-joho-oblychchja-abo-slobidska-mentalnist-jak-istoryko-literaturnyj-fenomen.html>.
2. Голубева З. С. Український радянський роман 20-х років / З. С. Голубева. – Харків : Вид-во ХДУ, 1967. – 280 с.
3. Копиленко О. І. Буйний хміль : Роман. Повість. Оповідання / Олександр Копиленко ; упоряд. та післямова Л. О. Копиленка. – К. : Таксон, 2001. – 446 с.
4. Мельник В. О. Олександр Копиленко / В. О. Мельник // Історія української літератури ХХ століття : у 2 кн. : 1940-ві – 1950-ті роки : [навч. посібник] / за ред. В. Г. Дончика. – К. : Либідь, 1994. – Кн. 2. – Ч. 1 – С. 206–212.
5. Овчаров Г. “Визволення” О. Копиленка / Г. Овчаров // Критика. – 1930. – № 7–8. – С. 64–89.
6. Павличко С. Д. Дискурс модернізму в українській літературі : монографія / Соломія Павличко. – К. : Либідь, 1997. – 360 с.
7. Пашник О. В. Творчість О. Копиленка крізь призму універсально-культурного аналізу / О. В. Пашник // Вісник Житомирського педагогічного університету. – Житомир, 2004. – Вип. 16. – С. 61–64.
8. Підгайний Л. Дрібно-буржуазна творча метода О. Копиленка / Л. Підгайний // Критика. – 1931. – № 11–12. – С. 69–94.
9. Підгайний Л. Шляхи визволення (роман О. Копиленка – “Визволення”) / Леонід Підгайний // Життя й революція. – 1930. – Кн. 7. – С. 116–132.
10. Свідзінський В. Є. Твори : у 2 т. / Володимир Свідзінський ; вид. підготувала Елеонора Соловей. – К. : Критика, 2004. – (відкритий архів). – Т. 1 : Поетичні твори. – 584 с. ; іл.
11. Тимошенко Т. С. Місто в романі Є. Плужника “Недуга” / Т. С. Тимошенко // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. : Філологія. – 2005. – № 666, вип. 45. – С. 109–112.
12. Тимошенко Т. С. Українська проза 20-х років ХХ століття на урбаністичну тематику в оцінці літературної критики / Т. С. Тимошенко // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. : Філологія. – 2005. – № 707, вип. 46. – С. 170–174.
13. Цимбал Я. Привиди урбанізму / Ярина Цимбал // Критика. – 2007. – Ч. 4 (114). – С. 27–29.
14. Якубовський Ф. Художня проза в українських журналах (жовтень-грудень 1929 року) / Ф. Якубовський // Критика. – 1930. – № 2. – С. 103–119.

Анотація

У статті зроблено спробу охарактеризувати своєрідність осмислення в літературі міського простору на прикладі образу харкова в романі відомого письменника О. Копиленка “Визволення” (1929). У перебігу дослідження особливостей змалювання в тексті міського простору, виокремлюються смислові домінанти та опозиції в контексті провідних тенденцій вітчизняної культури та літератури 1920-х років. На прикладі аналізу образів роману розглядаються зміни, котрі відбувалися в свідомості українського суспільства в 1920-ті – поч. 1930-х років.

Ключові слова: місто, міський простір, модернізм, урбаністична свідомість, Харків.

Аннотация

В статье предпринята попытка охарактеризовать своеобразие осмысления в литературе городского пространства на примере Харькова в романе украинского писателя Александра Копыленко “Освобождение” (1929). Исследуются особенности изображения в тексте городского

пространства, выделяются смысловые доминанты и оппозиции в контексте ведущих тенденций украинской культуры и литературы 1920-х годов. На примере анализа образов романа рассматриваются изменения, происходившие в сознании украинского общества в 1920-е – начале 1930-х годов.

Ключевые слова: город, городское пространство, городские ценности, модернизм, урбанистическое сознание, Харьков.

Summary

This article takes the author tries to characterize the peculiarity understanding in the literature of urban space, giving Kharkiv as an example, in the novel "Liberation" ("Vyzvolennya") [1929] by Ukrainian writer Alexander Kopylenko. The peculiarities of urban space representation in the text are investigated, and the semantic dominants and oppositions in the context of leading tendencies in Ukrainian culture and literature of 1920-s are determined here. The changes in the consciousness of Ukrainian society in 1920-s and in the early 1930-s are considered here, analyzing the characters of the novel as an example.

Keywords: Kharkiv, modernism, town, urbanism, urban consciousness, urban space.

УДК 81 С15

Сакупова Г.Н.,
старший преподаватель,
Кокшетауский университет

КОКШЕТАУ – МИФИЧЕСКОЕ, ИСТОРИЧЕСКОЕ И КУЛЬТУРНОЕ СОБЫТИЕ КАЗАХСТАНА В ПРАКТИКЕ ЯЗЫКА

Концепция гуманитарного образования в Республике Казахстан определяет главные направления, выраженные парадигмой высшего профессионального образования. Концепция определяет гуманитарное образование как витальный функционал современного общества, опосредующий всю группу взаимодействий современного сложного общества. Соответствие развития общества современному цивилизованному развитию в XXI веке Концепция связывает с процессами гуманизации общества и образования [1, 23].

Согласно Концепции "главная задача гуманитаризации образования заключается в мобилизации всего комплекса воспитания, образования, просвещения и культуры, формирование гуманистически ориентированной личности" [1, 24].

В современной психолого-педагогической и лингвистической науках сложились устойчивые научные традиции по изучению проблем гуманизации современного образовательного процесса, усиления его аксиологической и культурологической направленности. Культурализация современных специалистов с высшим профессиональным образованием акцентирует свое внимание на обладании лингвистической компетенции, выраженной в знании не только своего родного, но и в знании других языков, в том числе изучение иностранного языка. Знание языков предполагает и знание культуры стран и народов. Вопросам развития гуманитарной культуры уделяли внимание И. Алтынсарин,